

Hrdinové a zrádci

Bylo horko a dusno. Ani svěží říjnový vzduch nedokázal ochladit přeplněný vlak. Jelo nás tam mnoho, ale navzájem jsme se neznali. Nevěřili jsme si. Nikdo nemluvil, napětí bylo téměř hmatatelné. Blížila se hranice, vagony zpomalovaly, zastavovaly.

Opíral jsem se o zed', snažil se působit uvolněně. Voják z hraniční posádky procházel mezi sedadly a kontroloval doklady. Působil znuděně, a jeho chování mne trochu uklidnilo. Nemám se čeho bát, že? Přesto jsem si nedokázal pomoci; když přišel až ke mně a já jsem mu podával své průkazy, třásla se mi ruka. Němec si mé nervozity ale buď nevšiml, nebo ho nezajímala. Po několika mučivě dlouhých vteřinách mi doklady vrátil a pokračoval v chůzi. Netrvalo dlouho a vlak se znovu rozjel. Jak mizela hranice z dohledu, lidé okolo mě se začínali bavit. Nejdřív tiše, pak stále hlasitěji, s úlevou patrnou v hlase.

Pozoroval jsem z okénka rychle ubíhající krajinu. Zhluboka jsem dýchal. Hrudí se mi rozlévala zvláštní směs radosti a bolesti. Byl jsem venku, byl jsem svobodný, ale mí přátelé a má rodina ne. Zůstali doma, v utlačené a zrazené zemi, ze které jsem já utekl.

Ale já se vrátím.

Marseille bylo živé město. Každý někam spěchal, každý měl nějaký cíl. Já jsem nevěděl, kam jdu. Neuměl jsem jazyk místních a oni zase neuměli můj. Snažil jsem se zeptat na polohu armádních sborů, kde jsem mohl. S taškou s veškerým svým majetkem přehozenou přes rameno jsem bloumal městem a po několika dnech se na mne usmálo štěstí. Skupina českých uprchlíků mě nasměrovala do Agde, kde jsem našel čerstvě zformovanou československou pěší divizi.

Slyšet mateřský jazyk po tolika dnech cestování v cizích zemích bylo jako zasloužená odměna. Cítil jsem se ke Slovensku srdcem blíže než za dlouhý čas. Bylo to, jako bychom my, kteří jsme uprchli, přinesli každý kousek našeho národa s sebou. Podporovali jsme jeden druhého a občas si to ani neuvědomovali. Nenecháme si líbit odnětí naší svobody. Budeme bojovat.

Výsledek bojů o Francii byl jistý dávno předtím, než vůbec započaly. Ale vzdát jsme se nechystali, a tak jsem se ocitl přímo uprostřed své první skutečné bitvy. Společně se svou divizí jsem se krčil ve špinavém, zapáchajícím zákopu a po celé dny z něj nevylezl. Nad hlavami nám znělo ostré staccato neustávající palby a zem se třásla pod těžkými tanky a obrněnými vozy, jako by nadešel soudný den.

Na bitvy si vždy pamatuji jen mlhavě. Jako by strach ochromil mé myšlení a já jen automaticky vykonával úkony potřebné k přežití. Nabít, střílet. Krýt se, nevylézat ze zákopů. Odstup, který se mě v bojích zmocnil, mi pomáhal udržet paniku na uzdě. Jedna chvíle se mi ale vryla do paměti nerasmazatelně. Slovák, voják hned vedle mě, byl zasažen. Nepřemýšlel jsem. Stáhl jsem ho dolů, níže do zákopu, a držel kolem ramen. Z koutku úst mu vytékal pramen krve. Zranění bylo smrtelné. Stále znovu a znovu vídám tu chvíli, kdy se mu z očí vytratila jiskra života. Ta vzpomínka mne pronásleduje po nocích a odhání ode mne spánek.

Po prolomení Maginotovy linie nastal chaos. Většina vojska, včetně naší divize, se dala na zoufalý ústup na západ. Dostali jsme se na pobřeží jen s mírným náskokem před nepřítelem. Byly nás tam tisíce a my jsme věděli, že i pokud bude Anglie evakuovat, nezachrání nás všechny. Mohli jsme jen doufat a modlit se ve včasnou pomoc.

Ten den na pláži jsem byl připravený zemřít. Chtěl jsem se bránit bok po boku s ostatními Čechoslováky, a, pokud by nezůstala jiná možnost, odejít jako hrdina. Padnout za vlast.

Ale Angličané přijeli a my přežili. Nikdy by mě nenapadlo, že toho budu jednou litovat.

Učinili mi nabídku. Jsi schopný, inteligentní, máš národní cítění, řekli. Nechtěl bys být zařazen k výcviku pod Zvláštní skupinu D? Jistěže jsem chtěl. Toužil jsem pomoci své zemi všemi dostupnými prostředky. Během svých dvou let v Anglii jsem si dodělal radiotelegrafistický kurz a po krátkém váhání nastoupil na parašutistický výcvik. Báł jsem se. Kdykoliv jsem si představil, že bych to, co se učím, musel použít v praxi, udělalo se mi špatně. Ale nepřestával jsem.

Dokončil jsem výcvik, povýšili mne do hodnosti svobodníka a dřív, než jsem se stihl vzpamatovat, jsem byl zařazen do operace. Její krycí název zněl Zinc a já měl být telegrafistou. Dál Zinc tvořil nadporučík Oldřich Pechal. Myslím, že jsem potkal jen málo lidí, kteří by tak vystihovali slovo hrdina. Nebyl nijak upovídaný, ale když něco říkal, lidé mu naslouchali. Sebejistota čišela z každého jeho kroku, ale za jeho vážným výrazem se skrývala překvapivě dobrosrdečná povaha a citlivá duše. Posledním členem našeho týmu byl rotný Arnošt Mikš. Rozvážný a přemýšlivý člověk, jehož odvaha ale dalece přesahovala tu mou. Oba parašutisté byli starší než já, zkušenější. Obdivoval jsem, jak mistrně skrývali svůj strach. Jak byli i ve chvíli, kdy se s námi vzneslo letadlo a my zamířili nad nepřátelské území, schopní vtipkovat a odlehčit napětí.

Náš úkol nebyl z těch nejsložitějších. Měli jsme zpravodajsky pokrýt Moravu, dodávat informace. Nijak jsem nezáviděl výsadku Out Distance, letícím s námi ve stejném letadle, jenž měl za úkol sabotáž plynárny.

Ukázalo se, že jsme měli smůlu. Když jsme se konečně po několikahodinovém letu a seskoku padákem dotkli země a zorientovali se, zjistili jsme, že se nacházíme na Slovensku. Po menším průzkumu jsme narazili na obec Gbely a napětí se ještě zvýšilo. Od plánovaného místa výsadku nás dělilo bezmála šedesát kilometrů a střežená hranice. Nadporučík se ale rozhodně nevzdával snadno a během půl hodinky měl promyšlený náhradní plán. Já s Arnoštem se pokusíme hranice přejít poblíž Rohatce, kde měla být dle našich informací snížená ostraha. Pechal se od nás oddělil, že se pokusí přejít hranici na jiném místě sám. Rozdělením se zvyšovala pravděpodobnost, že alespoň jeden z nás zdárně dokončí misi.

Po úmorných šesti hodinách chůze se nám podařilo nepozorovaně proklouznout na Moravu. Pokusili jsme se zprovoznit jednu z vysílaček, avšak neúspěšně. Zřejmě se musela poškodit při seskoku z letadla. Snažil jsem se zařízení opravit, ale má mechanická zručnost ani zdaleka nestačila. V žaludku se mi začínala usazovat nepříjemná tíha. Od momentu, kdy jsme vyskočili z toho zatraceného letadla, nás smůla neopustila. Co když celá tahle akce byla jen hra

na kočku a na myš? Co když o nás Němci už dávno věděli a jen čekali na vhodnou chvíli k zatčení?

Vypadalo to, že Arnošt se s prozatímním neúspěchem vyrovnával lépe než já. Obstaral nám jízdenky na vlak a díky němu jsme vyrazili do Buchlovic, kde jsme se měli setkat s nadporučíkem. Snažil jsem se příliš nemluvit, má řeč by hned každému prozradila, že jsem Slovák. Nesměli na sebe upoutávat sebemenší pozornost, a proto většinu konverzací vedl jen Arnošt.

Do Buchlovic jsme se dostali bez větších potíží a i záchytnou adresu jsme našli snadno. Pak už jsme jen čekali, bledí, nevyspalí, ale příliš nervózní na to, abychom si odpočinuli. Nadporučík Pechal měl zpoždění. Mikš s až přílišnou zaujatostí postě pročetl seznam kontaktů v Praze, zatímco já si hrál s rozbitou vysílačkou. Velitel nepřicházel. Nakonec jsem upadl do neklidného spánku, zbraně na dosah ruky.

„Vili? Viliame, vstávej,“ poručil mi tichý hlas. Okamžitě jsem vyskočil na nohy, srdce mi bušilo až ve krku. Divoce jsem se rozhlížel rozespálými očima okolo sebe, ale v kalném světle brzkého rána jsem žádnou hrozbu nespatriil. Místo toho jsem uviděl nadporučíka, jak sedí kousek od mne. Byl bledý, rukáv košile měl zamazaný od krve, která nebyla jeho, ale žil. Tvářil se pořád stejně sebejistě, jako když jsme opouštěli základnu, a dokonce mi daroval unavený úsměv.

„Změna plánu,“ prohlásil, „Pokusíme se navázat spojení s Londýnem odsud.“ Arnoštovu vysílačku jsme nechali na Slovensku a ta, již jsem měl já, se rozbila, ale Pechal měl ještě jednu. Snažili jsme se, opravdu ano. Půl dne jsme strávili nad komunikačním zařízením, ale Londýn nereagoval. Byli jsme v tom sami. Nadporučík se nakonec rozhodl, že dál se snažit o spojení je jen ztráta drahocenného času.

„Rozdělíme se. Opatřete si falešné průkazy totožnosti, vyhledejte na nějakou dobu úkryt. Až budete moct, setkáme se v Praze.“ Mluvil klidným, pečlivě ovládaným hlasem, přestože existovala možnost, že do Prahy se ani jeden z nás živý nedostane. Pak vstal a sesbíral si svá zavazadla. Chystal se odejít. „Vyrazíte pár hodin po mně, bude to méně nápadné, než kdybychom odešli najednou,“ dodal tím samým, věcným tónem, ze kterého mi běhal mráz po zádech. Mikš břitce přitakal, zatímco já se zmohl jenom na nesrozumitelné zamumlání. Nadporučík přešel k východu, ale těsně než odešel, se na nás naposledy obrátil.

„Přeju hodně štěstí,“ vydechl a v příští vteřině vyklouzl ven.

S Arnoštem jsme Buchlovice opustili o půl dne později. Zamířili jsme do Brna, odkud jsme se chtěli později vydat do Prahy. Jenomže v jihomoravském městě získal Mikš kontakt na příbuzného v Táboře, který mu byl ochotný opatřit falešné doklady. Rotný dlouho neváhal. Dal mi do ruky lístek na vlak a s prchavým úsměvem doprovázeným přátelským poplácáním po zádech mi řekl:

„Setkáme se v Praze.“ Tak jsem se najednou, zcela nečekaně ocitl sám v zemi okupované nepřitelem.

Nikdy dříve jsem ve stovžatém městě nebyl a ztratit se tam dalo snadno. Navíc jsem brzy zjistil, že přestože jsem u sebe měl velké množství peněz, jídlo neseženu. Vše se vydávalo na potravinové lístky, kterých jsem vlastnil jen pár. Uvědomil jsem si, že jsem zcela odkázaný na tenké zásoby z Anglie a jídlo, které

vyžebrám. Když se k této skutečnosti přidala i má slovenština, působil jsem přinejmenším podezřele.

Naštěstí jsem stále měl seznam kontaktů z Londýna. Před misí nám řekli, že lidé v Protektorátu budou připraveni s námi spolupracovat. Vydal jsem tedy pro slíbenou pomoc. Jenže první byt, kam mě seznam navedl, byl vyprázdněný a jevil veškeré známky násilného opuštění. Smůla se mi stále lepila na paty, ale doufal jsem, že druhá adresa se prokáže užitečnější.

Mýlil jsem se. Paní, která mi měla být nápomocná, sotva pootevřela dveře, když jsem u ní zaklepal. Jakmile pochopila, že jsem telegrafista z Anglie, smrtelně zbledla. Poradila mi, ať se dobrovolně vydám gestapu dřív, než přivedu někoho k újmě, a zabouchla mi před nosem. Ani další čtyři odbojáři nebyli o nic lepší. V jednom případě jsem narazil jen na pozůstatky vypáleného domu, ostatní Češi odpovídali podobně jako ta první paní. Vzdej to, chlapče, říkali. Nemáš šanci. Jdi na policii, přiznej se a třeba přežiješ. My ti nemůžeme nijak pomoci, pokud nechceme skončit na popravčím špaluku, ospravedlňovali se. Někteří z nich mi nevěřili, obviňovali mě ze spolupráce s okupanty. Nakonec jsem svou snahu vzdal a rozhodl se v ulicích počkat na Mikše.

Dny ubíhaly a já jsem byl čím dál hladovější a vyděšenější. Už to bylo osmačtyřicet hodin, co se měl Arnošt ukázat, a on pořád nikde. Jídlo jsem občas získal od soucitných kolemjdoucích, ale strach stále narůstal. Žaludek jsem měl pevně zauzlovaný hrůzou z odhalení, stále dokola jsem viděl sám sebe se smyčkou pevně utaženou kolem krku a usmívající se gestapáky všude okolo. Kdykoliv jsem spatřil kohokoliv v uniformě, srdce mi začalo bít dvakrát rychleji. V novinách se denně objevovaly zprávy o zadržených zrádcích, popravách a vyvražděných rodinách spolupracovníků odboje.

Nakonec jsem to nevydržel a navěky se za tu slabost v té nejhorší možné chvíli budu nenávidět. Děs mi přerostl přes hlavu a já přestal uvažovat. Šel jsem na policii. Ve své hlouposti jsem předpokládal, že budu jako Slovák vydán orgánům Slovenského státu, ale to se pochopitelně nestalo. Předali mne gestapu.

Věděli, kdo jsem, znali mé příbuzné. Uvedli přesné datum našeho výsadku a chtěli po mně, abych potvrdil jména. Tak jsem to udělal. Oldřich Pechal, Arnošt Mikš a já, Viliam Gerik, jako členové výsadku Zinc, a Karel Čurda, Adolf Opálka a Ivan Kolařík tvořící Out Distance. Až příliš pozdě jsem si uvědomil, že gestapo většinu z těch jmen neznalo. Že jsem své spolubojovníky právě odsoudil k téměř jisté smrti.

Nebo jsem si tu krutou pravdu možná uvědomit nechtěl.

Dalších několik měsíců bylo mučivých, protože gestapo se mnou ještě neskončilo. Chtělo po mně další informace, spolupráci, kterou jsem jim poskytl. Zároveň jsem se zoufale snažil najít možnost, jak kontaktovat odboj. Dělal jsem, co jsme mohl, aby byla má činnost pro gestapo spíš obtíží než výhodou. Ale příliš jsem se bál, než abych zašel do extrémů. Měl jsem strach z okupantů, z toho, co by mi mohli udělat. A tak jsem je nikdy neodmítl.

Zprávy o smrti Pechala a Mikše na sebe nedaly dlouho čekat. Ten den jsem rozmlátil na půl tuctu půllitrů o podlahu a ještě víc jich vypil. Přesto jsem ráno vstal a nechal se odvést ke gestapu. I když jsem byl sám sebou znechucený a nedokázal se na sebe ani podívat do zrcadla, můj strach byl silnější.

Identifikoval jsem těla Kubiše a Gabčíka a potkal Karla Čurdu. Ani o mne nezavadil pohledem. Vypadal zdravě, téměř spokojeně, na rozdíl od mé mrtvolné bledosti, usouzeného výrazu a kruhů pod očima. Bud' mu spolupráce s okupanty

nevadila, anebo to skrýval o dost lépe, nežli já. Státní odměny za identifikaci atentátníků jsem se ani nedotkl a někdy tou dobou jsem zničil poslední zrcadlo, jež jsem vlastnil. Znásobil jsem své úsilí navázat spojení s odbojem.

Na podzim se na mne konečně usmálo štěstí. Podařilo se mi nenápadně seznámit s mužem, jenž tvrdil, že dokáže kontaktovat Londýn. Několikrát jsme se sešli, než jsem dokázal nového známého ujistit, že mé úmysly jsou jen a pouze varovat odboj. Ten den muž z mého bytu odcházel se zvláštní spokojeností, ze které mi naskakovala husí kůže. Už jsem ho víckrát neviděl. O několik hodin později mne zatkli, obvinili z vlastizrádných aktivit a převezli do Dachau.

Přestože jsem byl v koncentračním táboře, zvláště se mi ulevilo. Konečně se zdálo zřejmé, na které straně stojím. Strach zeslábl, zatímco vina sílila. Zapojil jsem se téměř do všech ilegálních aktivit v táboře. Věděl jsem, že má- jakkoliv nedobrovolná- spolupráce s gestapem je neomluvitelná. Snažil jsem se ale ostatním vězňům pomáhat, jak jsem mohl, a alespoň trochu tak následovat a uctít všechny ty odvážné lidi, již pro naši zem tolik obětovali.

Ihned po osvobození jsem byl zatčen. Nepřekvapilo mne to a ani nevyděsilo. Jaký trest pro mě bude zvolen? Napomenutí, pár měsíců nebo let vězení? Poprava? Byl jsem znovu nazýván vlastizrádcem a tentokrát oprávněně. Vina mne tížila víc než kdy předtím. Proč jsem jen tehdy v Praze nepočkal o několik dní déle, nebo se nesnažil najít domácí odboj lépe? Stateční, sebeobětaví lidé kvůli mému selhání umírali. Kdybych zemřel před pár lety ve Francii, stále by žili. Já bych byl připomínán jako hrdina, nikoliv zrádce.

Popraví mě, společně s Čurdou. Karel už dávno nevypadal spokojeně. Stal se z něj zlomený, trpící člověk. Zrada ho dostihla, stejně jako dostihla mne. Vzpomínám si, jak kdysi v Anglii popíjel pivo po boku Honzy Kubiše a Josefa Gabčíka. Dnes oba spočívají pod zemí jeho a mou vinou. Lituje Karel svých činů? Nepochybuji, že ano.

Čeká na mě šibenice. Nemůžu si pomoci, musím se té ironii osudu pousmát. Kolikrát mne děsila představa, že zemřu s provazem okolo krku rukou gestapáků? Místo toho mne pověsí vlastní lid. Už se nebojím. Udělal jsem spoustu chyb, vím to. Nedokázal jsem se stát hrdinou, jako byl nadporučík Pechal a Arnošt Mikš, nebo Kubiš s Gabčíkem. Nebo ten bezejmenný Slovák z francouzského zákopu. Zklamal jsem je, svou zem, a jakkoliv otřepaně to zní, sám sebe. Ale přestože mne celý svět oprávněně vnímá jako kolaboranta a zrádce, má poslední slova budou ta samá, jaká jsem si zvolil kdysi na jedné francouzské pláži.

Za vlast.

Barbora Novotná